

Langs de arbeiderswoningen van Granpré Molière

Introductie

Aan de Verbindingsweg en Nieuwe Veendijk in Veelerveen staat een reeks opvallende woningen. Breed opgezet, met driehoekige gevels en strakke vormgeving zien ze er relatief modern uit. Toch werden deze arbeiderswoningen al honderd jaar geleden ontworpen door architect Marinus Jan Granpré Molière (1883-1972). Wat is het verhaal achter deze woningen en deze omgeving? Waarom werd gekozen voor dit ontwerp? Wie woonden er in de huizen?

Granpré Molière

Granpré Molière was een bekende Nederlandse architect en pionier in de Nederlandse stedenbouw. Als hoogleraar aan de Technische Hogeschool Delft stond hij aan de wieg van de 'Delftse School'. Een stroming die uitging van het traditionalisme: architectuur gebaseerd op universele normen waarden en het in ere houden van de Nederlandse plattelandsbouw.

Arbeiderswoningen

De woningen waren bedoeld voor de landarbeiders die werkten aan de veenontginning in Veelerveen en Rhederveld. De arbeiders woonden met hun grote gezinnen onder slechte omstandigheden in plaggenhutten. De architectuur van Granpré Molière was daarom revolutionair: hij zorgde ervoor dat de bewoners in gezonde woningen konden leven, met veel ruimte, licht en lucht.

In de omgeving staan de woningen bekend als 'duiventillen', vanwege de lage zijkanten en het hoge dak. De woningen zijn met de tijd veranderd, naar eigen smaak en behoefte van de volgende bewoners.

Instructies en wandeling

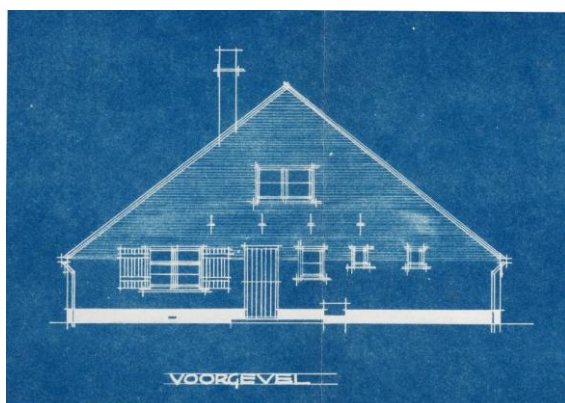
Wanneer u de wandeling alleen langs de huizen maakt, loopt u eigenlijk heen en terug. In totaal legt u dan ca. 3 km af.

Het is ook mogelijk om een grote ronde via de J. Buiskoolweg, de H. Prinsenweg, de Oude Veendijk en de Veelerveensterweg te maken. Voor u dan terug bent bij uw auto, heeft u ca. 12 km afgelegd. U kunt ervoor kiezen om dit te fietsen.

De J. Buiskoolweg is een beschermd gebied en langs de H. Prinsenweg treft u een aantal karakteristieke boerderijen uit de beginperiode van de ontginning.

1. Parkeer uw auto op de parkeerplaats bij de MFA "Ons Noabershoes". Navigatie: Scheidingsweg 20, 9566 PL Veelerveen.
2. Vandaar loopt u via het voetpad in de hoek van de parkeerplaats rechtstreeks naar het begin van de Verbindingsweg.
Hier bevindt zich ook het informatiebord van de wandeling.
3. Als u de Verbindingsweg inloopt, treft u aan uw rechterhand allereerst 2 blokjes van 4 woningen aan uit 1986. Als u 200 meter doorloopt ziet u, ook aan uw rechterhand, de 1e van de 10 Granpré Molière woningen.

De zijmuren van de woning zijn 1,75 meter hoog en de nok bevindt zich op een hoogte van 6,70 meter. De voorgevel is 12,54 meter breed en de woning is 5,54 meter diep.

Bouwtekening voorgevel Granpré Molière, Archief Stichting Departementale Woningbouw Bellingwolde 1914-1978; inventarisnummer 33, Gemeentearchief Westerwolde

Foto arbeiderswoningen ontworpen door Granpré Molière, 2-1279 Gemeente Bellingwedde

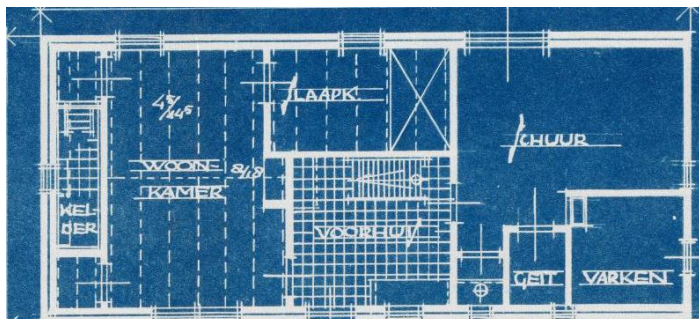
4. Tot aan de Nieuwe Veendijk staan rechts 4 Granpré Molière woningen.

De buitenmuren van de woningen werden opgetrokken van 2 x een halve steen van 12 centimeter breed met een spouw van 5 centimeter. Het was best bijzonder en 'luxe' dat er een spouw in de woningen werd geplaatst. De spouw zorgde er vooral voor dat de regen niet doorsloeg en dat het binnen dus goed droog (en dus gezond) bleef. De spouw werd in 1960 pas verplicht in Nederland.

5. Bij huisnummer 4 aan de Verbindingsweg is de indeling van de voorgevel zo goed als bestaan gebleven. Er is boven in de gevel 1 klein raampje bij gekomen.

Op de begane grond bevond zich achter de voordeur een voorhuis met trapopgang naar boven. Achter het grootste raam bevond zich een woonkamer met een kelder. Omdat in de achtergevel ook een raam geplaatst is, kan men wel spreken van de eerste doorzonkamer in de geschiedenis, Dit is Granpré Molière ten voeten uit. Hij vond dat de woningen voldoende licht moesten toelaten en goed geventileerd konden worden.

Het kleinere raam naast de voordeur gaf licht aan het voorhuis. Daarnaast bevonden zich nog 2 kleine raampjes. Achter het eerste raampje bevond zich een privaat en het tweede kwam uit in de schuur met 2 hokken voor huisvesting van een geit en een varken.

Bouwtekening indeling Granpré Molière, Archief Stichting Departementale Woningbouw Bellingwolde 1914-1978; inventarisnummer 33, Gemeentearchief Westerwolde

In de achtergevel bevonden zich nog 2 ramen die licht gaven aan de woonkamer en een slaapkamer.

In de zijgevels bevonden zich ramen die licht gaven aan de schuur en aan de kelder. Er werd gekookt op een kookkachel die aangesloten was op de schoorsteen tussen het voorhuis en de woonkamer.

Wat opvalt, is de grote afstand tussen de woningen. Bij de woningen hoorde namelijk een behoorlijk stuk tuingrond. Verderop zult u zien dat de grootte van de tuin minder groot is, maar nog steeds een behoorlijke lap grond.

Uit het bevolkingsregister blijkt dat de eerste woningen werden bewoond door grote gezinnen; 10 á 13 kinderen was geen uitzondering. Dat betekent natuurlijk dat een tuin alle monden moest kunnen voeden. Een groenteboer werd, zeker op het platteland, niet bezocht.

6. Aangekomen bij de Nieuwe Veendijk ziet u links nog 2 woningen. Deze woningen hebben in verhouding de grootste tuin van alle gebouwde woningen.

De huidige Essenlaan, dat tussen de woningen aan de Nieuwe Veendijk doorloopt, gaf vroeger toegang tot de erven van de woningen aan de Verbindingsweg nummers 1 – 11 (oneven). De huidige Verbindingsweg tot aan de kromming was vroeger een loop- en fietspad.

7. Vervolgens vervolgt u de Verbindingsweg en ziet u aan uw linkerhand nog 6 woningen met huisnummers 1 – 11 (oneven).

De voorgevel Verbindingslaan 1 is nog helemaal authentiek.

De woningen aan de Verbindingsweg 1, 3, 5, 7 en 9 hebben de kleinste tuinen.

Alle woningen werden voorzien van regenwaterriolering. Deze werd via een filterbakje aangesloten op een regenwaterput met een inhoud van 2 kubieke meter met hals en betondeksteen met ijzeren deksel en sluitbeugel.

Alleen de kelder, het voorhuis en het privaat hadden stenen vloeren met plavuizen. In de schuur, in het varkenshok en geitenhok lag een bestrating van klinkers.

De vloeren op de begane grond en de zolder een ook het dakbeschot waren gemaakt van vurenhout. Er werden 2 trappen aangebracht, dat wil zeggen 1 in de kelder en 1 in het voorhuis naar de zolder, waar nog 2 slaapkamers werden afgetimmerd.

De binnenbetimmering bestond uit het aanbrengen van legplanken in de kelderkasten en de kasten in de woonkamer in te richten als hangkast met legplank en kapstokregel met klerhaken.

De schoorstenen van de woonkamer en het voorhuis moesten een “omtimmering krijgen met een rondgaande lijsten dekstuk met opgespijkerd latje”. De lijst in de woonkamer moest aangebracht worden op de “schoorsteenpilasters met aangelaschte neuten”. In de schoorstenen van de woonkamers werden gekleurde Friesche tegels aangebracht.

Voor elke woning werden ook 2 ledikanten gemaakt van 190 lang en 110 breed.

Ook werd in het voorhuis een emmerplank aangebracht en het privaat werd keurig afgetimmerd met een voorschot en een houten bril. Ze werden voorzien van een solide privaaton met trechter en draaggrepen.

Ook moesten hekken en voederbakken voor het varkenshok en geitenhok gemaakt worden.

8. Na huisnummer 11 maakt de Verbindingsweg een lus en komt weer uit op het oude “wagenpad”. Dit is het verlengde van de huidige Essenlaan.
9. Daarna loopt u tussen de huisnummers 12 en 14 aan de rechterkant en 13 en 15 aan de linkerkant.

Deze 4 woningen zijn allen gemoderniseerd op geheel eigen wijze. Huisnummer 13 is geheel gerenoveerd en de woning 1x zo groot gemaakt door de woning te verdiepen. De voorgevel is in oude staat gebleven. Huisnummer 15 is witgeverfd en huisnummer 14 lichtblauw.

10. Als u uw weg vervolgd ziet u aan uw linkerhand nog 3 vrijstaande woningen die gebouwd zijn in 1947 als onderdeel van de bouw van 8 landarbeiderswoningen door de Stichting Departementale Woningbouw Bellingwolde.
11. Hierna volgt nog een groepje van 3 Granpré Molière woningen met de huisnummers 23 aan de linkerhand en de nummers 16 en 18 aan de rechterhand.

Helaas bestaat nummer 25 niet meer. Hier is in 1986 vergunning afgegeven ter vervanging van de oude woning.

De woningen werden niet alleen van binnen zeer compleet opgeleverd, maar dat geldt ook voor buiten. Bij de ingang moest een bestrating aangebracht worden van 2,5 m². In aansluiting op deze bestrating werd om de hele woning een 1 meter breed pad aangelegd en verhard met metselpuin met daaroverheen een laag ‘koolasch’.

Ook moesten voor elke woning ca. 100 m terreinafscheidingen aangebracht worden dat bestond uit 40 cm hoge dennenpaaltjes met daartussen een lat. Dit alles was bedoeld voor nog te planten hagen.

**STICHTING: „DEPARTEMENTALE WONINGBOUW”
GEVESTIGD TE BELLINGWOLDE.**

BESTEK EN VOORWAARDEN

waarnaar door bovengenoemde stichting
zal worden aanbesteed het bouwen van:
Y.H. 10 ~~8~~ woningen, type B, te VEELERVEEN.

24 Januari 1920
Besteding den ~~4en~~ Juni 1919, des namiddags te 3 uur, in
Hotel „Reiderland” te Bellingwolde.

~~Aanwijzing den 2en Juni 1919, aldaar vanaf 9½ uur v.m.~~

INHOUD:

- 1e Hoofdstuk. Algemeene omschrijving.
- 2e „ Voorschriften voor de uitvoering.
- 3e „ Voorwaarden van algemeenen aard.

Bestek aanbesteding voor het bouwen van 10 woningen, type B te Veelerveen, Archief Stichting Departementale Woningbouw Bellingwolde 1914-1978; inventarisnummer 33, Gemeentearchief Westerwolde

- 12. Hierna volgen nog 3 huizen uit de serie van 8 landarbeiderswoningen uit 1947.
- 13. Dit is het punt waarop u dezelfde weg terug kunt nemen om via bijvoorbeeld de Essenlaan terug te keren naar uw auto.

Aan de Essenlaan zijn nog 2 van de serie van 8 landarbeiderswoningen in 1947 gebouwd. Vervolgens zijn er aan de Essenlaan ook nog een serie twee-onder-één-kap woningen gebouwd ingevolge de Woningwet. Deze zijn gebouwd in 1958.

Wanneer u met de fiets bent of u houdt van een stevige wandeling, kunt u ervoor kiezen om een nog grotere ronde te maken en via de Verbindingsweg door te fietsen of te wandelen naar de J. Buiskoolweg.

a. Op de T-kruising kunt u rechtsaf gaan de J. Buiskoolweg op. U bent dan in het buurtschap Rhederveld.

De J. Buiskoolweg werd aangelegd in de jaren twintig en dertig (1928-1932) als ontsluitingsweg van het veengebied tussen Bellingwolde en Bourtange. Dit veengebied werd ontgonnen als werkverschaffingsproject. Overal in het land heerste werkloosheid: ook in Boskoop en omgeving. Landschapsarchitect J. Vroom jr. kreeg de opdracht een ontwerp te maken voor de aanplant van de J. Buiskoolweg in Rhederveld. De Boskoopse kwekers plantten in die tijd langs de ruim 5 kilometer lange J. Buiskoolweg honderden bomen, waaronder platanen – vrij uitzonderlijk in Oost-Groningen – rododendrons, berken, wilgen, esdoorns, sneeuwbes, jasmijn en hulst. Alle planten kregen de ruimte en ontwikkelden zich tot grote struiken en bomen waardoor de weg een voor Nederland uniek beeld kreeg. Deze fraaie mengeling van bomen en struiken is nergens anders in het land te vinden. En omdat de weg daarmee zo uitzonderlijk werd, kreeg de weg de status van rijksmonument. Hier treft u boerderijen uit de tijd vlak na de ontginning. Dit is dus een bouwstijl uit de 30-er jaren.

b. Vervolgens fiets/loopt u rechts mee de H. Prinsenweg op in het buurtschap Hebrecht.

Hier vindt u de oudste boerderijen uit het veengebied. Deze zijn allen gebouwd rond 1918.

c. U vervolgt de H. Prinsenweg tot de T-kruising met de Oude Veendijk, waar u rechtsaf slaat richting de Veelerveensterweg.

e. Eenmaal op de schuine T-kruising met de Veelerveensterweg houdt u rechts aan, de Veelerveensterweg op, langs het Ruiten A Kanaal richting de Scheidingsweg, waar u bij het beginpunt van de route bent gekomen.

Onderweg op de Veelerveensterweg komt u langs een rijtje fabrieksarbeidershuisjes behorende bij de toenmalige Aardappelmeelfabriek Westerwolde die in 1914 zijn deuren opende. Om aan de vraag naar huisvesting van het personeel te voldoen werden rond 1920 de fabriekshuisjes gebouwd. De Aardappelmeelfabriek was een voorganger van het huidige Avebe in Ter Apelkanaal.

Rond 1900 was er al enige bebouwing aanwezig, maar de nederzetting groeide uit toen de Vereniging ter bevordering van de kanalisatie van Westerwolde het B.L. Tjensdijkkanaal (1911), het Ruiten-Aa Kanaal (1920) en het Mussel Aa Kanaal (1916) had laten graven. Veelerveen ontstond precies op de plek waar deze kanalen samenkomen. De kanalen leidden ook tot de vestiging van de aardappelmeelfabriek 'Veelerveen'. Na de verving werd het dorp grotendeels agrarisch. (Bron: Wikipedia)

Jan Buiskool was predikant en rijksinspecteur van de werkverschaffing (1923).

Vanwege zijn harde en onverzettelijke houding ten opzichte van werklozen en de landbouwbonden werd hij ook wel de "Wreker" of de "Drijver" genoemd. Dat hij niet erg geliefd was onder werklozen blijkt uit het volgende lied, gezongen op de wijs van "Proletariërs aller landen":

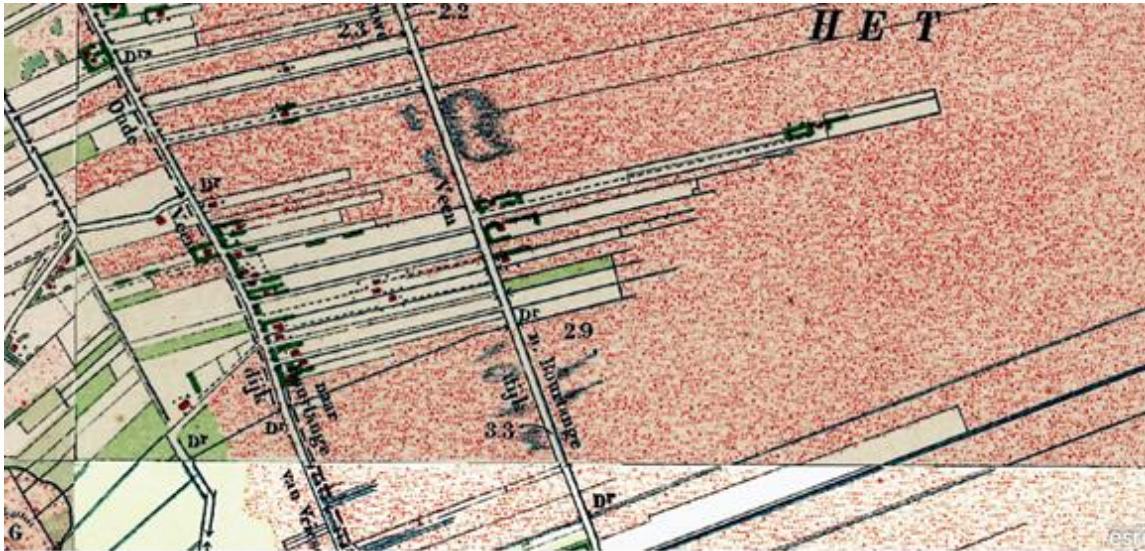
*“Ver van huis, van vrouw en kinderen
Op Westerwolds grondgebied
Moet de werkman zwoegen, slaven
Daar zingt hij zijn wrekend lied.*

*Onder de knoet van Dominee Buiskool
En de vloek van Beerenbrouck
En de hele kapitale bende
daar zucht hij zijn gruwelvloek.”*

Via die weg bereikten honderden werkzoekenden in het kader van de Werkverschaffing in die tijd het natte veengebied, waar turf moest worden gestoken. Nadat de turf was weggehaald werd de eerder aan de kant gelegde bovenlaag gemengd met het vrijkomende zand. Op dat mengsel van veen en zand konden de boeren aardappelen gaan telen.

Tijdreis van Veelerveen

1910:

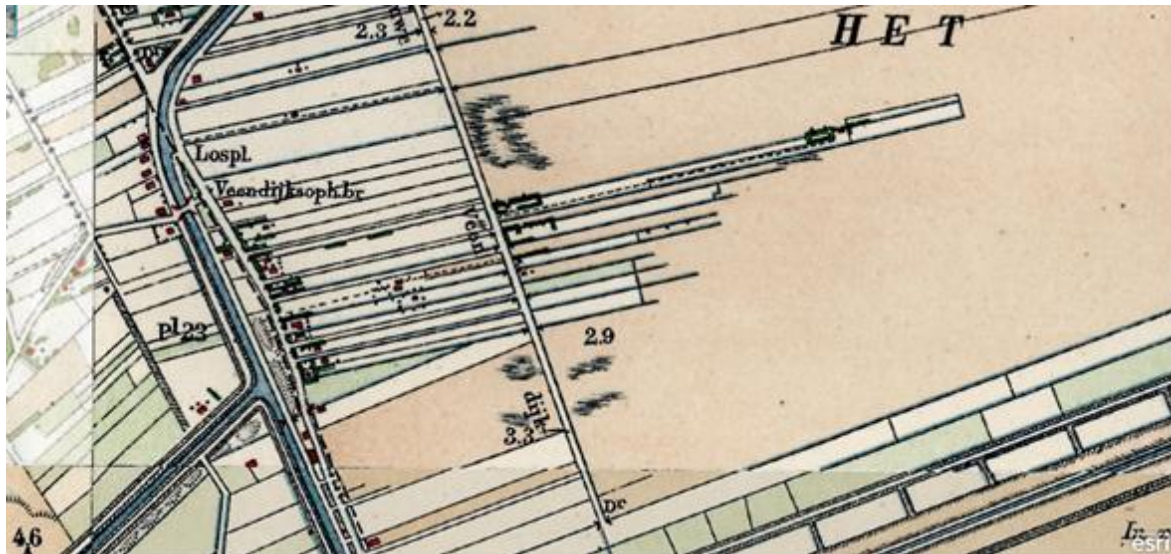

www.topotijdreis.nl

Veelerveen : vervoersproblemen op de Oude Veendijk. Drie mannen proberen te fietsen door de modder. V.l.n.r.: postbode Dik, Berend Begeman en dr. P.B. Middendorp met zijn hond Max, Groninger Archieven (818_15852)

1930:

www.topotijdreis.nl

1950:

www.topotijdreis.nl